

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Aytekin, B., (2018). "İktisat Politikaları ve Kadın Emegi", Vol:1, Issue:3; pp:503-510

Anahtar Kelimeler: İktisat Politikaları, Kadın Emegi, **Keywords:** Economic Policies, Women's Labor, Feminist Economics

Makale Türü: Araştırma Makalesi

İKTİSAT POLİTİKALARI VE KADIN EMEĞİ

Economic Policies and Women's Labor

Dr. Öğr. Üyesi Barış Aytekin

Kırklareli Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, baytek02@gmail.com Kırklareli/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
16.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

İktisat politikaları, ekonomide ortaya çıkan çeşitli sorunlara karşı çözüm olanaklarını araştırır. Ancak bu politikaların etkinliği daha çok makro boyutta (ekonomik büyüme, toplam istihdam, genel fiyat düzeyi vb) ele alınırken, mikroekonomik boyutu (üretim faktörlerine etkileri vb) yetersiz kalmaktadır. Özel bir üretim faktörü olarak kadın emeğinin ve kadının ekonomi açısından taşıdığı önemin iktisat politikaları kapsamında ele alınması bu nedenle dikkate alınmalıdır. Kadın emeğinin etkinlik sorunu sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik açısından güçlü etkilere sahiptir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitsizliği problemi çerçevesinde, hem ortaya çıkmasında hem de önemli bir çıktısı olma özelliğine sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu yaşamın tüm alanlarında etkileri olan, -kendine özgü- süregelen bir krizdir. Genel olarak, az gelişmiş ekonomilerde kadın emeğinin istihdam katılım oranı ve ücret düzeyi düşük olmaktadır. Bunun yanında eğitim, sağlık ve siyasal alanda temsil olanakları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, düşük ekonomik katılım ve gelir asimetrisi kadın yoksulluğunun önemini vurgulamaktadır. Kadın emeğinin etkinlik sorunu bir ekonomide makroekonomik hedeflerin optimum düzeyden sapmalarına neden olurken, sosyo-ekonomik/kültürel kalkınmayı da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu soruna yönelik olarak iktisat politikalarının daha etkin kullanılabilmesi vurgulanmalıdır. Makalenin amacı iktisat politikaları açısından kadın emeğinin önemini açıklamaya yöneliktir. Bu nedenle öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununun makro/mikroekonomik alanda etkileri ele alınacaktır. Daha sonra kadın emeğinin iktisat politikalarıyla ilişkisi vurgulanarak, özellikle feminist iktisat kapsamında kadın emeğinin etkinlik sorunu değerlendirilecektir.

ABSTRACT

Economic policies (IP) investigate solutions to various problems in the economy. However, the effectiveness of these policies is mostly addressed in macro level (economic growth, total employment, general price level etc.), while the microeconomic dimension (effects on production factors, etc.) is insufficient. The place of women's labor and women in the economy as a special production factor should be considered within the scope of IP. The problem of efficacy of women's labor has significant effects on socio-economic and economic-political aspects. In this respect, in the context of gender inequality (TCE) problem, it has the feature of both the emergence of this problem and the TCE problem. "Gender inequality" is a chronic crisis which have an impact in all areas of life. Overall, female labor participation rate and wage level are low in underdeveloped economies. In addition, opportunities for representation in education, health and political sphere remain insufficient. In addition, low economic participation and income asymmetry emphasize the importance of women's poverty. The problem of efficiency in women's labor within the framework of the TCE causes deviations from the optimum level of macroeconomic targets in an economy and affects the socio-economic / cultural development negatively. Therefore, it is important that economic policies are used more effectively for this problem. The aim of the article is to explain the importance of women's labor in terms of economic policies. First of all, the effects of gender inequality on macro / microeconomic area will be discussed. Afterwards, the relationship of women's labor with economic policies will be emphasized and the problem of women's labor will be evaluated especially in the context of feminist economics.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği (TCE) sorunu¹ ve bunun en önemli yansıması olarak bir ekonomide kadın emeğinin etkinlik sorunu, sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik açısından önemli sonuçlara neden

¹ TCE sorunu, cinsiyete bağlı olarak çalışma veya aile yaşamında kaynaklara sahip olma veya kullanım olanakları açısından ortaya çıkan eşitsizliklerdir. Eğitim veya sağlık gibi beşeri sermaye gücünü artıran olanaklara ulaşabilme sorunu; siyasal katılım yeterliliklerinde ortaya çıkan boşluklar; gelir eşitsizlikleri gibi bir çok alanı kapsayan çok boyutlu bir probleme vurgu yapmaktadır (Aytekin,2014: 4).

olmaktadır. Bu açıdan özel bir üretim faktörü olarak kadın emeği, (TCE) problemi çerçevesinde, hem bu sorunun ortaya çıkmasında hem de TCE sorunun önemli bir çıktısı olma özelliğine de sahiptir.

Bu açıdan kadının ekonomi içinde fazla yer almamasıyla ilişkili olarak, (bir kaybolmanın işareti) 'anafor' metaforunun² kullanılması uygun olacaktır. Anaforun işaretleri çoğu zaman -görülme bile hissedilir. Tarihte adının unutulması, emeği gibi kadının kendisinin de istatistiklerde görünmezliği, yoksulluğun kadınsallaşması veya uygulanan ekonomi politikalarının eşitsizliği önemli işaretlerdir.

Makroekonomik açıdan ise bir ekonomide kaynakların daha az kullanılması ve/veya etkin kullanılmaması yanında TCE sorunu nedeniyle ortaya çıkan maliyet boyutunun yüksek düzeyde olmasıdır. Aytekin'in de (2017:156) vurguladığı gibi TCE sorunu sonucunda, kadın emeğinin; iktisadi büyüme, kamu maliyesi dengesi, sosyal sigorta sisteminin sürdürülebilirliği, kadın emeğinin gelir olanaklarıyla birlikte tasarruf havuzunun büyütülebilmesi vb. birçok değişkeni etkileme olanağı bulunmaktadır.

Bu açıdan bir benzetme yapılırsa yaşamın yarısından daha fazlasını ifade eden "kadın", toplumsal yapıyı inşa edici, onarıcı, geliştirici ve dönüştürücü özelliklere sahiptir. Fakat sosyolojik yapısı erkek egemenliğine dayanan ülkelerde üretim-gelir, bölüşüm-katılım gibi öğelerden oluşan toplumsal cinsiyet eşitliği adındaki terazinin ayarları kadının aleyhine bozulmaktadır.

Özellikle "kadın emeğinin görünmezliği" (ya da sömürülmesi sorunu), ekonomi literatüründe vurgulanmasına rağmen, çözümü için de politikaların yetersizliği, sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik sonuçları bakımından yıkıcı olmaktadır. Kadın emeğinin ekonomik katılımının düşük oranda olması, kadınların yoksulluğu erkeklere göre daha yoğun olarak yaşamasına neden olmaktadır.

Özellikle İlkaracan'ın (2010) da vurguladığı gibi gelişmekte olan ekonomilerde (GOE) 1970'lerden itibaren düşük maliyetli emeğe dayalı ihracata dayalı büyüme ile gelişmiş ekonomilerde teknoloji ve inovasyona dayalı arz çekişli büyüme işgücü piyasasında önemli dönüşümlere yol açmıştır. GOE'de tarım sektöründeki gizlenen kadın emeği, kentlere göç hareketi ile birlikte sanayi veya hizmetler sektörlerinde görünür olmaya başlamıştır. Ancak bu süreçte, kentlerde kadınların istihdam edilme olanaklarının yetersizliği göze çarparken, ev eksenli çalışma veya sigortasız kayıtdışı çalışmanın ise yaygınlaşmıştır.

Diğer yandan iktisat politikalarının (İP) amacı, birçok iktisadi amacın (büyüme, kaynakların etkin kullanılması, düşük enflasyon oranına sahip olmak, dengeli gelir dağılımını sağlamak vb) hedeflenmesi ve buna yönelik çözüm önerilerinin sunulmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için farklı iktisadi araçlar (Bütçe kanalıyla kamu gelirleri ve harcamaları, para politikası araçları, dış ticaretin yapısını ve bileşiminin etkilenmesi) araçlar kullanılmaktadır.

Kadın emeğinin özel bir üretim faktörü olarak nitelendirilmesi ve cinsiyete dayalı politika araçlarına vurgu yapılması, bir ekonominin sosyoekonomik boyutuyla değerlendirilmesi açısından özellikle önemlidir.

Çünkü hanehalkının bir üyesi olarak kadının tüketici davranışları, tüketici bütçesinin kullanılması vb açısından rolünün vurgulanması yanında, makroekonomik açıdan üretim sürecine katılma biçimi/olanakları da ekonominin genelinde önemli sonuçlara neden olmaktadır.

Genellikle kadın emeğinin istihdama katılım oranı düşük olmakta ya da verimsiz sektörlerde daha fazla çalışabilmektedir. Bu açıdan bir ekonomide üretim olanakları potansiyelin altında yer alması sonucu etkinlik sağlanamamakta, daha düşük düzeyde bir çıktı (veya gelir) oluşmaktadır.

Bunun sonuçları düşük istihdam düzeyi, düşük verimlilik, gelir olanakları yetersizliği, kamu maliyesi açısından kamu gelirlerinde/harcamalarında daralma/artış eğilimi, dış ticarete rekabet gücünün zayıflaması sonucu cari açık sorunu, eğitim ve sağlık olanaklarına ulaşım zorluğunun neden olduğu düşük beseri sermaye gücü vb. olmaktadır. Bu sorunların maliyetinin hesaplanması elbette kolay olmamaktadır.

İP, bu açıdan hem TCE sorunu hem de bunun önemli bir bileşeni olarak kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından bazı önermelerde bulunarak çözüm olanaklarına katkı sağlayabilir. Diğer yandan Feminist İktisat (Fİ), TCE sorunu açısından iktisadi alan yanında sosyal alanı da kapsayacak biçimde katkı

² "Anafor", zihinlerde bir kötü habercinin simgesidir. Rumca 'Aniforos'tan (Rüzgârı niteleyen 'Anemo' ve hızlı anlamına gelen 'Fora') dilimize geçen bu terim genellikle suyun, rüzgârla karşılaşmasından oluşan dönme hareketini ifade etmektedir. Mecazi anlamda "anafora kapılmak" ise emeksiz ve karşılıksız olarak yararlanmak anlamındadır.

sağlamayı amaçlayan daha geniş bir bakış açısına sahip olmaktadır. Fİ, bu çıdan sosyoekonomik ve sosyokültürel bileşenlerin önemini vurgulamaktadır. İktisat politikaları yanında sosyal politikaların da kadın emeği ve TCE sorunuyla ilişkisi bulunmaktadır.

2-TOPLUMSAL CINSİYET EŞİTSİZLİĞİ (TCE) SORUNU VE İKTİSADI ÇIKTILARI

Toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgilidir. TCE ise fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve hizmet alımında bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılması olarak tanımlanmaktadır. Bu eşitsizlik birçok alanda görülmekle beraber en belirgin olarak da gelir ve servet dağılımında kendini göstermektedir (Giddens 2006: 107, Pınar 2008: 48'nden aktaran Yavuz, 2016:79).

Aytekin'e göre (2014:4) ise TCE sorunu, cinsiyete bağlı olarak çalışma veya aile yaşamında kaynaklara sahip olma veya kullanım olanakları açısından ortaya çıkan eşitsizlikler olmaktadır. Eğitim veya sağlık gibi beşeri sermaye gücünü artıran olanaklara ulaşabilme sorunu; siyasal katılım yeterliliklerinde ortaya çıkan boşluklar; gelir eşitsizlikleri gibi birçok alanı kapsayan çok boyutlu bir probleme vurgu yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler, TCE sorunu açısından kadının ilerlemesinin gözönüne alarak bunun sürdürülebilir büyüme (SB) ve kalkınmanın bir bileşeni olarak tanımlarken, sürdürülebilir kalkınmaya girdi sağlayan ana hissedar grubu olarak kadınları kabul edilmiştir. Zira kalkınmanın beşeri kaynağı, kendine özgü ihtiyaçları ve talepleri olan kadın ve erkek, yani yetişmiş emek gücü olmaktadır (Tansel, 2012: 142).

TCE sorunu iktisadi yapıyı hem makroekonomik hem de mikroekonomik kanallardan etkilemektedir. Kadın emeğinin kayıtdışı ekonomi yanında, vasıfsız tarım sektöründe yoğunlaşması, bir yandan kadına dair özel bir yoksulluk sorununa neden olurken; makroekonomik açıdan ise etkinsizliğe yol açmaktadır.

Çünkü kadın emeğinin, etkin bir şekilde sürdürülebilirliği sağlan(a)maz ise büyüme yanında toplumsal gelişme de olgunluğa kavuşamayacaktır. Bu nedenle kadını (da) unutan ve kayıtdışılığı özendiren düşük ücrete dayalı uzmanlaşma modeline uygun neoliberal ekonomi politikaları yerine dengeli ve emeğin niteliğini artırıcı, bilgi donanımlı politikalara yönelmek gerekmektedir.

Kadın emeği sürdürülebilir büyümenin (SB) bir çok bileşeniyle ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle TCE sorunu SB önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. SB, sosyal bilimler ve diğer alanlarda güncelliğini kaybetmeyen bir konu olarak sürekli öne çıkmaktadır. Bu sorunun genel olarak ekonomik, sosyal ve çevresel şartlar olmak üzere üç temel boyutu literatürde ele alınmakta ve farklı alt başlıklarla ilişkisi kurulabilmektedir.

BM'nin SB kapsamında ele aldığı alt başlıklar olarak makroekonomik performans, sürdürülebilir kamu finansmanı ve istihdam, eğitim ve sağlık olanakları, yoksulluk ve demografik unsurlar vb bileşenlerin çoğu cinsiyet eşitsizliğine oldukça duyarlı ve bağlı olmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: BM'nin SB Kapsamında Ele Aldığı Sosyoekonomik, Sosyal-Çevresel Göstergeler

Temalar	Önemli Göstergeler
Makroekonomik Performans	Kişi başına düşen GSYH ve yatırımların GSYH içindeki payı, tasarruf oranı ve enflasyon
Sürdürülebilir Kamu Finansmanı ve İstihdam	Borç-Milli Gelir Oranı, İşgücü verimliliği ve birim işgücü maliyetleri Cinsiyete göre istihdam-nüfus oranı, Cinsiyete göre istihdam durumu Tarım-dışı sektörlerde çalışan kadınların oranı
Yoksulluk ve Demografik Unsurlar	Gelir yoksulluğu, gelir eşitsizliği, toplam doğurganlık oranı, Bağımlılık oranı
Eğitim ve Sağlık	Okuryazarlık, Sağlık Olanakları

Kaynak: Yıkılmaz, 2011: 144

BM'nin SB kapsamında ele aldığı bu göstergeler TCE sorunu ve İP ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Makroekonomik performans, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasına doğrudan bağlı olduğu için kadın emeğinin istihdama katılım oranı bu açıdan önemli olmaktadır. Potansiyel milli gelir ile gerçekleşen arasındaki farkı ifade eden GSYH boşluğu cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olarak yaşandığı ekonomilerde daha yüksektir.

Tasarruf oranı büyük ölçüde gelire bağlı olduğu olduğu için cinsiyete bağlı gelir açığının da önemli bir bileşenidir. Gelir yoksulluğu, gelir eşitsizliği, toplam doğurganlık oranı, bağımlılık oranı vb değişkenler bir ekonomide temel makroekonomik değişkenleri etkilemesi beklenir.

Braunstein'in (2011: 54) de ifade ettiği gibi kadınların eğitim, istihdam ve diğer ekonomik olanaklardan dışlanması potansiyel işgücü ve girişimci havuzunu kısıtlayarak ekonomileri önemli bir değerden mahrum bırakmaktadır. Ayrıca kadına karşı ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizliği doğurganlığı artırma eğilimindedir. Bunun durum kadınların kişi başına düşen gelir düzeyinin ve ekonomide büyüme oranının düşük kalmasına neden olmaktadır.

Kadın emeğinin etkinliği sorunu, bu nedenlerden dolayı bağımlı nüfus ve doğurganlık oranı ile karşılıklı etkileşim özelliğine sahiptir. Daha fazla ekonomik katılımçılık olanakları, gelir düzeyindeki artışla birlikte doğurganlık oranını azaltırken, uzun dönemde ise Japonya gibi gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan ortalama ömrün uzaması ile yaşlı nüfus bağımlılık oranının artması sonucuna neden olabilmektedir. Diğer yandan kadınların istihdam olanaklarının az olması ise genel olarak doğurganlık oranındaki artışla birlikte genç bağımlı nüfus oranının yüksek olmasına neden olacaktır (Aytekin, 2014:67).

Makro ekonomi (ulusal gelir) açısından TCE sorununun sonucu, üretim olanaklarında etkinsizlik ve toplumsal fakirliğin artmasıdır. "*Toplumsal cinsiyet eşitliği açığı*" terimi kadının eksik olanakları yanında yetersiz istihdamı sonucu ulusal gelirden ortaya çıkan boşluğu ifade etmekte olup özellikle gelişmiş ekonomilerde bu boşluğun ortadan kaldırılması yoluyla ekonomik büyümenin artırılması bir ekonomi politikası olarak uygulanmaktadır.

3-İKTİSAT POLİTİKALARI (İP) VE KADIN EMEĞİ

İktisat politikaları, ekonomide ortaya çıkan çeşitli sorunlara karşı çözüm olanaklarını araştırmakta ve ekonomi literatüründe kabaca para ve maliye politikaları ayrımında incelenmektedir. Bu politikaların son yıllarda cinsiyete bağlı olarak da ele alındığı bazı örnekler ortaya çıkmıştır.

Özellikle maliye politikası alanında cinsiyete dayalı bütçeleme (CDS) önerisi bu açıdan dikkat çekmektedir. Kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından değerlendirildiğinde işgücü piyasasına yönelik politikalar, kamu harcamaları ve gelirleri politikaları, dış ticaret politikaları önemli olacaktır.

Sürdürülebilir büyümeyi (SB) sağlamak için politika yapımcılar çeşitli ekonomik araçları kullanabilir. Hükümetler yeniliği teşvik için piyasa önlemleri alabilir. SB'yi sağlamada olumsuz etkisi olan tüm sosyal ve ekonomik maliyetler fiyatlar aracılığıyla yansıtılarak, bu maliyetler finanse edilebilir. Elde edilen gelir de diğer vergileri azaltmak ya da sosyal önlemleri finanse etmek için kullanılabilir (Strange ve Bayley, 2008:126).

Kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından iktisat politikalarının iktisadi büyümeyi etkileme kanallarının açıklanması gerekli olmaktadır. Uzay (2002:159) kamu sektörünün iktisadi büyüme üzerindeki etkisi incelenirken, üretken ve üretken olmayan kamu harcamaları arasında bir ayrım yapmaktadır. Üretken olmayan kamu harcamaları gelişmiş ülkenin iktisadi büyümesi üzerinde kısa ve orta dönemde negatif ve anlamsız bir etkiye sahipken, az gelişmiş ülkelerde kısa dönemde pozitif, orta dönemde negatif etkiye sahiptir.

Bu açıdan hem bir beşeri sermaye gücü olarak, hem de üretim fonksiyonunun önemli bir yüzdesini oluşturan bileşen olarak kadın emeğinin üretken kamu harcamalarıyla desteklenmesi önemli olacaktır. Kadın emeğinin verimli sektörlere yönlendirilmesi, vergileme ve yasal düzenlemeler kanalıyla istihdamının desteklenmesi, eğitim sağlık harcamalarının yoğunlaştırılması iktisadi büyümeyi olumlu etkileyecek iktisat politikaları olacaktır.

Aktan'ın da (2002) vurguladığı gibi bu doğrultuda maliye politikası araçlarının (başlıca vergi ve harcama politikaları) etkin kullanılması cinsiyete bağlı gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk sorununun çözümlenmesinde güçlü etkilere sahip olacaktır. Bunun için tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamaları artırılmalı, vergiler artan oranlı vergi tarifesi esasına dayanmalı ve servet vergilerine

ağırlık verilmeli böylece ikincil gelir dağılımı politikalarıyla (gelirin yeniden dağılımı politikaları) sorunun çözümleneceği inancındadırlar.

Bu bağlamda, kadını görünür kılmak üzere bir “*Cinsiyete-duyarlı Bütçe*” (CDB) yapılabilir. Önemli bir politika aracı olarak CDB, kadın kesimi için özel ve bağımsız bir bütçe olmayıp, kadın ve erkeklerin yaşamsal ve toplumsal gereksinimlerinin karşılanmasında, kamusal harcamaların hakça kullanılmasını ve vergi gibi kamusal yüklerin hakça dağıtılmasını amaçlamalıdır.

Bu bütçeleme sistemi ile kadınlara ayrılan kaynakların nasıl harcandığını ayrıntısıyla görme imkânı doğacağı gibi politika yapımcıları da kadınların ve erkeklerin kamu harcamaları ihtiyaçlarıyla ilgili neyin öncelikli olduğunu tespit edebilecektir. CDB, aynı zamanda, toplumsal cinsiyet eşitliği için bir stratejidir. Cinsiyet eşitliği kamunun kadın sektörleri ile ilgili “*yeşil bütçe belgesi*” uygulaması için bir müdahale alanıdır.

Diğer yandan TCE'nin özellikle serbest ticaretin hakim olduğu bir dünyada çoğu ülke için daha da maliyetli hale geldiğini göstermektedir. TCE bir ülkenin uluslararası alanda rekabet edebilme gücünü azaltmaktadır. Kadın işgücüne daha çok bağımlı olan endüstriler, kadınların daha eşit olduğu ülkelerde daha büyük genişleme göstermektedir (WDR, 2012: 9'dan aktaran Aytekin 2014: 109).

Kadın emeğinin genel olarak düşük ücretli veya karşılıksız biçimde olduğu tarımsal sektörden, hizmetler sektörüne olan hareketi, cinsiyete bağlı gelir açığı sorununa da tam çözüm olamamaktadır. Ancak ekonomik katılımcılık artışının, cinsiyete bağlı gelir eşitsizliklerinin ve kadın yoksulluğunun daha düşük oranlarda gerçekleşmesine önemli bir katkı sağlaması beklenebilir. Dünya Bankası Raporu, kadın istihdamında %6,7'lik bir artış sağlandığında yoksullukta da %15 gibi iki kattan fazla bir düşüş sağlandığına vurgu yapmaktadır (Tekeli, 2013: 86).

Dollar ve Kraay'ın (2004: 46) hükümet politikalarının, gelir dağılımı ve büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalara göre liberal devlet politikalarının büyüme yoluyla yoksulluk sorununu çözmekte başarısız olduğunu göstermektedir. Özellikle yasal düzenlemeler, finansal gelişme, hükümet tüketimi, enflasyon ve dış ticaret gibi hükümet politikalarının önemli olduğu alanlarda ortaya çıkan sonuçlar ortaya çıkan ekonomik büyümeye rağmen yoksulluk sorununun önemli bir göstergesi olan gelir dağılımındaki düzelmeye çok az etkisi olduğunu ifade etmektedir.³

4. FEMİNİST İKTİSAT (Fİ) ÇERÇEVESİNDE KADIN EMEĞİNİN ETKİNLİK SORUNU VE TÜRKİYE İÇİN BAZI GÖZLEMLER

Feminist iktisat (Fİ), ekonomideki egemen erkek bakış açısını sorgulayan, kadının deneyimlerine ve katkılarına da yer verilmesi gerektiğini savunan, ayrıca toplumsal cinsiyet farkındalığını sağlamak için iktisadi araçların kullanılabilmesi yönünde kuramsal bir çığır açan bir disiplindir. Bu disiplinin anal hedefi, iktisadi, toplumsal cinsiyetçi baskısından kurtarıp hem kadın ve hem de erkek deneyimlerini – farklı toplumsal, kültürel, etnik ve sınıfsal konumlarını da gözetererek- içerebilecek bir düzeyde genişletilmesidir.

Bu noktada “*toplumsal cinsiyet eşitliği*” kavramı önemli olmakta ve bu kavram erkeği dışlamadan kadını ekonomide, siyasette ve diğer toplumsal alanlarda görünür hale getirme niyeti ve çabasını anlatmaktadır. Buna göre, toplumsal yaşamda bir cinsel eşitlik ve denge temelinde insan haklarına erişim ve o hakların kullanılması beklenir.

Fİ, bu bağlamda son iki yüz yıldır, iktisadın pek çok temel inanç ve politika önermelerinin geçerliliğini kaybettiğini, iktisadın güncelliğini yitirmiş unsurlarının revize edilmesi için gerekli olan motivasyon ve gücün iktisatçılara verilmesinin gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu bağlamda, adeta birikmiş bir ihtiyacın dayatmasıyla ortaya çıkan “Feminist İktisat” (Fİ), ekonomide ve toplumun her hücrelerinde kadını erkek gibi görünür kılmının gerekliliğine işaret etmektedir. Buna göre, kamu politikalarının yapımında, uygulanmasında ve nimetlerinin paylaşılmasında kadın da yer almalıdır.

Kadın ekonomide bir üretim aktörü ise, tüm sektörlerin hakça düzeyde kadınsallaştırılmasını beklemek yanlış olmayacaktır. Emek piyasasında kadınsal işgücünün artırılması kadar

³ Yasal düzenlemeler ve dış ticaret politikalarının büyüme üzerindeki katkısı, düzeltici bir gelir dağılımı etkisinden çok daha büyük olurken; finansal gelişme faktörünün büyüme ile gelir dağılımı etkileri ise ters yönlü olmaktadır. Diğer yandan enflasyon ve hükümet tüketiminin her iki değişkende ortaya çıkan olumsuz etkilerinde ise bu olumsuz durumdan gelir dağılımının etkilenme oranı yükselmektedir (Dollar ve Kraay, 2004: 46)

yoksullaşmadan kurtarılması da önemlidir. Bu noktada, “cinsiyete-duyarlı bütçeler”in hazırlanması ve ivedilikle uygulanması beklenebilir.

Ancak feminist iktisatçılar, salt kadınlara ait, erkekleri içermeyen bir dişil ekonomi oluşturma iddiası ve çabasında olmayıp; egemen ekonomi anlayışlarının cinsiyetçi unsurlar taşıdığı iddiasıyla, iktisadın bu vb. ayrımcı unsurlardan arındırılmasını savunmaktadırlar. Bu iktisatçıların zihinlerini ve araştırma alanlarını meşgul eden konuların başında, kalkınmanın ve yoksulluğun kadınsallaşması gelmektedir.

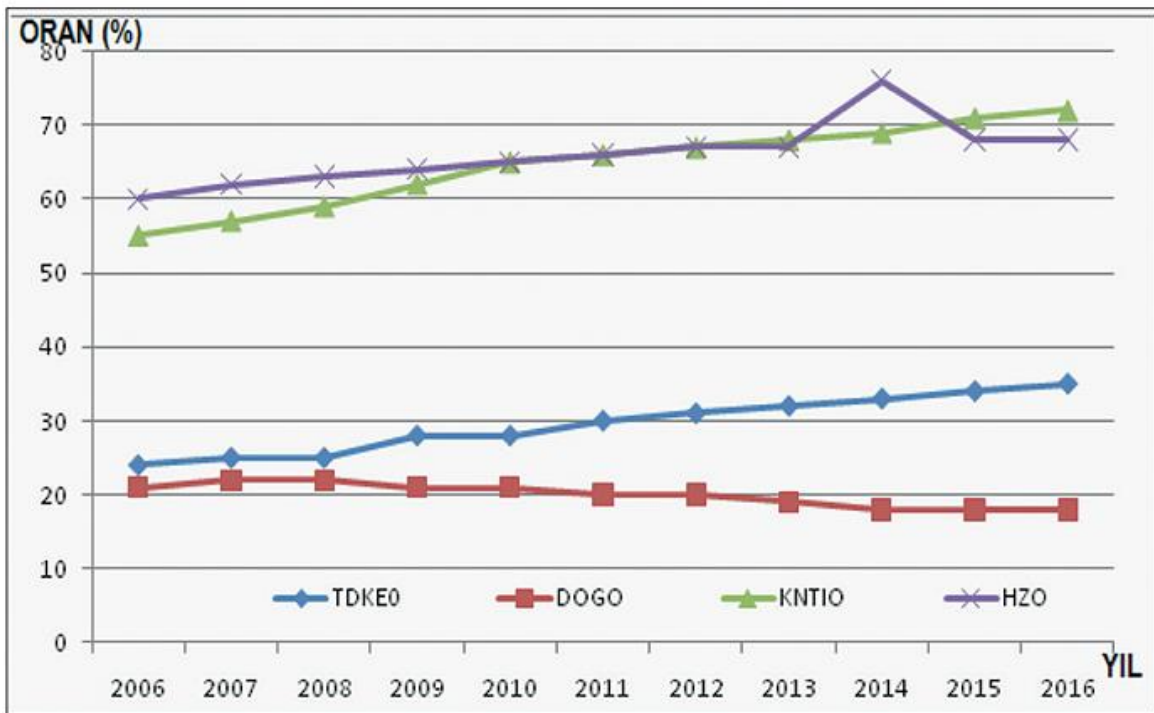
Türkiye’de ise son yıllarda, -kriz konjonktürü sayılmazsa- görece yüksek ekonomik büyümeye rağmen kadının ekonomik hatta siyasal yaşamda kaybolması kendi içinde bir ironi olmaktadır. Kayıtlı toplam işgücü oranındaki sürekli azalmayla birlikte kadının, kayıtdışı ve etkinliği düşük alanlara yönelmesi sonucu üretici gücü kaybolmakta, çözüm noktasında ise kamu politikaları etkin olamamaktadır.

Bu durum sorunun büyüklüğünün fark edilmesini engelleyen toplumsal/siyasal miyopluk kadar, ana akım neoklasik ekonomi biliminin bizatihi kendisinin de kriz içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun önemli sorunlarına sırt çeviren bir bilim dalına, kendi içinden de eleştiri okları fırlatılmakta ve farklı alt disiplinlerinin doğuşu, daha eşitçi bir dünya kurma özlemiyle yeni arayışların yansımaları olmaktadır.

Aytekin’in (2017: 163) Türkiye ekonomisi için iktisat politikaları açısından önem taşıyan açıdan bazı sosyoekonomik değişkenlerin 2000-16 döneminde değişim yapısını ele alarak, kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından uygulanacak politika seçimi konusunda bazı saptamaların yapılmasına katkı sağlamaktadır. Seçilen değişkenler Tarım dışı alanda kadın istihdamının erkek istihdamına oranı (TDKEO), bağımlı nüfus oranı (BNF), Doğurganlık oranı (DOG), kentsel alanda istihdama katılım oranı (KNTIO) ve hizmet sektörünün toplam istihdam içindeki payı (HZO) olmaktadır.

Bu değişkenler kadın emeğinin istihdama katılım oranını etkileyerek ekonomik büyüme üzerinde etkili olacaktır. Bu bileşenlerin uzun dönemde (2006-2016 dönemi) değişimi Grafik 1’de gösterilmektedir.

Grafik 1. Türkiye’de Kadın Emeğinin İstihdamını Etkileyen Sosyoekonomik Değişkenler, (2006-2016), (%)

Kaynak: Aytekin, 2017: 164

Grafik 1’e göre TDKE, HZO ve KNTIO değişkenleri ilgili dönemde genel olarak yükselme eğiliminde olmaktadır. Bu sonuç kadın emeğinin özellikle kentsel alanda ekonomik katılımı açısından olumlu bir durumu yansıtmaktadır. Ancak ekonomik katılım açısından cinsiyete bağlı boşluk son yıllarda bile oldukça yüksek oranda olmakta ve yüzde 30 düzeyini biraz aşmaktadır. Diğer yandan DOGO düşüş

eğilimini sürdürmekte, bu sonuç kentsel alanda yoğunlaşmanın önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bingül ve Ak (2012,183), yaptıkları ekonometrik çalışmada, Türkiye ekonomisinde kadın emeğinin iktisadi katılımcılığını etkileyen faktörler içinde özellikle eğitim olanaklarının öne çıkan bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan tarımsal alandan şehir merkezine yönelen kadın istihdamı hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır.

İktisat politikaları bu nedenle Türkiye ekonomisi için özellikle tarımdışı alanda yoğunlaşma eğilimi artan kadın emeği için çözüm önerileri sunmalıdır. Sanayi ve hizmetler sektörleri bu açıdan seçilecek politikaların odağında yer alacaktır.

SONUÇ

Az gelişmiş ekonomilerde düşük derecede sosyal haklar ve ücretlerle çalış(tırıl)an kadın, kayıtdışı ekonominin önemli bir öznesi olurken; bu çabalarının karşılıksız olması, kadının özel bir yoksullaşma ve değersizleşme sorunu ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu örneklerin yoğun yaşandığı kadınsız ya da az-kadınlı sayılabilecek ekonomiler, yıkıcı bir anaforun (girdap) içinde kaybolma tehlikesi taşımaktadır.

Çünkü kadının yoksullaşması, aslında toplumun daha fazla yoksullaşmasıdır. Kadın, aile içinde elde edilen geliri, (erkeğe göre) marjinal faydası daha yüksek olacak biçimde kullanma becerisi ile öne çıkarken, aynı zamanda sosyo-ekonomik ilerlemenin de, geniş anlamda kalkınmanın odağında yer almaktadır.

Bu nedenle kadın emeğinin ekonominin verimli sektörlerinden dışlanması ekonomik büyümenin azalması anlamına gelmektedir. Bu durum, ulusal gelirin azalması, işsizliğin ve yoksullaşmanın artması, dahası, kadına daha fazla fırsat veren ekonomilerle rekabet edememenin dramatik sonucu olarak, refah pastası küçülmekte ya da bu pasta mutsuzlukla paylaşılmaktadır.

Peki, acaba, Fİ'nin başarılı olma şansı var mı? Strober'in vurguladığı gibi, *"Fİ, eğer iktisatçıların ve diğer sosyal bilimcilerin ekonomi biliminin cinsiyetçi doğasını anlamaya, politik önermelerini değiştirmeye ve kadınların erkeklerle birlikte ortalama refahı için çalışmaya neden olursa, başarılı olacaktır."*

Öte yandan kamu politikalarının belirlenme süreci, belki de siyasetin ağırlıklı (erkek egemen) yapısına uygun düşmektedir. Çünkü özel hayatta ikincil bir rol oynamak üzere toplumsallaştırılan kadınların, kamusal alanda söz sahibi olmuş birisiyle eşit biçimde kamusal alana katılmasını ve karar verici konuma ulaşacaklarını beklemek zor gözükmektedir. Kısacası, anaforun kaynağında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bu eşitsizliğin kaynağında da kadına karşı süregelen bir özellik kazanmış olan yapay ayrımcı uygulamalar bulunmaktadır.

Bunun bir çözüm yolu ise, neoklasik ekonomi öğretiyeye ve onun beslediği neoliberal politikalara meydan okumaktan; kadını ekonominin her hücreğine ve ücret pazarlıklarına dahil etmekten geçmektedir. Çünkü eşitlik güçleştirmez, güçlendirir! Bunun için de emek piyasasında, nüfus dağılımına göre, kadın da eşit / hakça bir düzeyde yer almalıdır.

Aksi halde, erkeklerin lehine oluşturulmuş emek piyasası piramidi, kadınların altında kalacağı bir deprem duvarına dönüşür. Kadın emeği piyasalaştırılacaksa, vahşi kapitalizmin kollarına terk edilmemeli, yani vahşice sömürülmemelidir. Güçlü sosyal-refah politikalarla kadını ezen ve erkeklerin kurguladığı dünyaya karşı ezdiren sömürü çarkları durdurulabilir ya da sonsuza dek dondurulabilir.

KAYNAKLAR

Aytekin B. (2017), "Türkiye'de Kadın Emeğinin Etkinlik Sorunu ve Makroekonomik Etkileri", Sayıştay Dergisi, sayı 107, 153-169

Aktan, C. (2002). "Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara

Aytekin B. (2014), "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu: Türkiye'de Kadın Emeğinin Etkinlik Sorunu, Doktora Tezi, Malatya

Bingül B.A. ve Ak R. (2012), "Factors Affecting Labor-Force Participation Rate Of Women In Turkey: (GNP, CPI, Education, Age), İç: Labour Markets, Employment, Ed: Lordoğlu K., Demirer D. ve Şiriner İ., IJOPEC Publication, London

Braunstein, E. (2011), "Gender Equality and Economic Growth," Fe Dergi 3, Sayı: 2 (2011), ss: 54-67.

- Dollar D. ve Kraay A. (2004). "Growth, Inequality, and Poverty: Growth is Good for the Poor" Oxford University Press Inc., New York
- İlkaracan, İ. (2010). "Uzlaştırma Politikaları Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri", İstanbul.
- Kabaş, T. (2009). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları" Doktora Tezi , Çukurova Üniversitesi
- Srange, T. ve Bayley, A (2008). "Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment", OECD
- Tansel, Akşit (2012), 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış, TÜSİAD-Yayın, No: T/2012-11/536, İstanbul
- Tekeli, M. (2013). Güneydoğum Derneği, <http://guneydogumdernegi.com>
- Yavuz R. A. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet", Journal of Life Economics, 3/3, 77-100
- Yılmaz, Fikret (2011), "Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi", DPT Yayınları, Ankara